

Оксана Анатоліївна ВОДОЛАЗСЬКА

старший викладач кафедри фінансів,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
E-mail: vodolazskaya@ukr.net

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ У КОНТЕКСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ АНДЕРРАЙТИНГУ

Водолазська, О. А. Розвиток страхового ринку у контексті ефективності процесу андеррайтингу [Текст] / Оксана Анатоліївна Водолазська // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 22. – № 1. – С. 90-96. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Ефективність андеррайтингу страхових компаній зазвичай оцінюють за показниками розвитку страхового ринку та фінансовими результатами страхування. Фактично аналіз стану страхового ринку та оцінка ефективності функціонування страхових компаній загалом є віддзеркаленням якості процесу селекції та андеррайтингу ризиків, які приймаються на страхування. Варто зазначити також, що прямої залежності розвитку страхового ринку від роботи андеррайтерів немає, оскільки останній – це внутрішній процес кожного страховика. Водночас від цього напряму залежить якість індивідуального страхового портфеля окремої страхової компанії, сумарна величина та структура яких дозволяє охарактеризувати ефективність андеррайтингу загалом по страховому ринку.

Мета. Метою статті є дослідження стану українського страхового ринку як результату діяльності страхових компаній з формування та управління страховим портфелем, що дозволяє охарактеризувати ефективність їх андеррайтингової політики.

Метод (методологія). Для досягнення поставленої мети використано методи збору і узагальнення інформації. Задля дослідження впливу окремих чинників на зміну обсягу та структури страхових премій та страхових виплат проведено їх ретроспективний аналіз.

Результати. За результатами проведеного дослідження виокремлено основні тенденції, характерні для українського страхового ринку в частині формування збалансованого страхового портфеля. Обґрунтовано, що одним із внутрішніх чинників активізації розвитку страхового бізнесу є саме ефективно побудований процес андеррайтингу окремої страхової компанії. Застосування такого підходу дозволить забезпечувати прибутковість та фінансову стійкість страхових компаній через ґрунтовний аналіз і відбір ризиків для прийняття їх на страхування.

Ключові слова: страховий ринок; страхова компанія; страховий портфель; перестраховування; андеррайтинг.

Oksana Anatoliivna VODOLAZSKA

Senior Lecturer,
Department of Finance,
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
E-mail: vodolazskaya@ukr.net

INSURANCE MARKET DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF EFFICIENCY OF UNDERWRITING PROCESS

Abstract

Introduction. The effectiveness of insurance companies underwriting is usually assessed in terms of insurance market development and financial results of insurance. In fact, analysis of the insurance market state and the assessment of the efficiency of functioning of insurance companies can be determined as a reflection of the quality of the selection process and of underwriting of risks which are taken for insurance. It should be noted that there is no direct dependence of the insurance market on underwriters, since the latter is the internal process of each insurer. However, the quality of individual insurance portfolio of individual insurance company depends on it. Their total

---

size and structure allow to characterize the effectiveness of underwriting in the insurance market.

Goal. The purpose of the article is a study of the state of Ukrainian insurance market as a result of activity of insurance companies on the formation and management of the insurance portfolio. It allows to characterize the effectiveness of their underwriting policy.

The method (methodology). The methods of collection and compilation of information have been used to achieve the goal of the article. In order to study the effectiveness of individual factors on the change in volume and structure of insurance premiums and insurance payments their retrospective analysis has been carried out.

Results. According to the results of the study we have singled out the main trends which are typical for the Ukrainian insurance market in terms of formation of a balanced insurance portfolio. It has been proved that one of the internal factors of activation of the insurance business development is an effectively built process of underwriting of individual insurance company. The application of this approach will ensure profitability and financial stability of insurance companies through the detailed analysis and selection of risks.

Keywords: insurance market; Insurance Company; insurance portfolio; reinsurance; underwriting.

JEL classification: G22

Вступ

Андеррайтинг є системотвірним процесом, за якого відбувається формування й управління страховим портфелем та в кінцевому підсумку забезпечується екстенсивний та інтенсивний розвиток як окремої страхової компанії, так і страхового ринку загалом.

Питання розвитку страхового ринку та вплив на нього політики страхових компаній щодо формування збалансованого страхового портфеля є предметом дослідження багатьох як зарубіжних, так і українських вчених. Згадані проблеми у публікаціях висвітлюють такі вчені: О. Кнейслер [1], О. Козьменко [2], В. Левченко [3], П. Литвин [4], Г. Піратовський [5], Л. Позднякова [6], Н. Ткаченко [7] та ін. Проте у вивченні особливостей процесу андеррайтингу страховиків залишається чимало не вирішених проблем як теоретичного, так і прикладного характеру. Окрім того, ця проблематика вимагає ретельного дослідження з огляду на виклики сьогодення в контексті активізації розвитку страхового бізнесу в Україні.

Мета статті

Метою дослідження є визначення основних тенденцій, характерних для страхового ринку України в частині формування збалансованого страхового портфеля, а також обґрунтування ролі процесу андеррайтингу у забезпеченні активізації розвитку страхового бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Незважаючи на те, що страховий ринок залишається найбільш розвиненим та капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків, динаміка кількості страхових компаній в останні 4 роки має спадний тренд. Звичайно, більшою мірою це стосується страхових компаній, які впроваджують послуги з ризикового страхування, кількість яких упродовж 2010-2014 рр. зменшилась на 64 одиниці, а для страхових компаній зі страхування життя за аналогічний період цей показник склав 10 компаній [8].

Водночас негативно характеризувати таку тенденцію зменшення страховиків є некоректним, оскільки: по-перше, практика 2004-2007 років, характерною ознакою якої було підвищення прибутковості страхових компаній екстенсивним шляхом, засвідчила той факт, що кількісне зростання страхового портфеля не призводить до якісної його зміни. Не виправдовується і ставка на «ефект масштабу», в результаті чого ефективність діяльності українських страховиків не досягає тієї ефективності, яка характеризує зарубіжні страхові компанії. По-друге, на страховому ринку давно вже назріло питання консолідації страховиків, оскільки концентрація страхового ринку за надходженнями валових страхових премій перших 20-ти страховиків, наприклад, на кінець 2014 року становила по страхуванню «Life» 98,7 %, а по страхуванню «non-Life» – 53,8 %. Такий стан речей є характерним не лише для 2014 року, він є практично властивим для страхового ринку України впродовж досліджуваного періоду [8].

Варто зауважити, що співвідношення страхових платежів до ВВП поки що знаходиться на рівні, який ще далекий від бажаного чи такого, який властивий країнам з розвинутою економікою, де він становить 8-12 % ВВП. Так станом на кінець 2014 року частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,7 %, що на 0,3 в. п. менше порівняно з 2013 роком. Такий спадний тренд характерний для страхового ринку України, починаючи з 2008 року, коли на зміну певного макроекономічного відновлення ринку страхування впродовж 2006-2008 років при зростанні даного показника з 2,5 % у 2006 році до 2,7 % у 2008 році, прийшло поступове його зменшення до 1,7 % у 2014 році (рисунк 1). Така

ситуація є свідченням невиконання страховим ринком, притаманних йому функцій, а страхування, на жаль, користується слабким попитом у населення та суб'єктів господарювання.

Рис. 1. Динаміка валових страхових премій та співвідношення валових і чистих премій до ВВП упродовж 2006-2014 рр.

Динаміка надходження страхових премій за аналізований період характеризується достатньою циклічністю:

- зростання обсягу надходжень валових страхових премій починаючи з 2006 року, величина яких становила 13829,9 млн грн до 24008,6 млн грн у 2008 року. Така ситуація зумовлювалась стабільністю економічного розвитку та платоспроможного попиту споживачів страхових послуг, підвищенням довіри до страхових компаній тощо;
- падіння величини акумульованих страховими компаніями премій під час загострення фінансово-економічної кризи 2008-2009 років. Відповідно обсяг страхових премій зменшився в цей період на 3566,5 млн грн, що стало природною реакцією страхового ринку на такий процес. При цьому варто зауважити, що найбільшого удару зазнав фінансовий сектор економіки, і страховий ринок не є винятком;
- незначне поживлення розвитку страхового ринку в 2010 році, яке змінилося знову ж таки падінням показників надходження страхових премій. Таке падіння стало характерним і для 2011 року, і для 2012 року, яке склало 1573,2 млн грн порівняно з 2010 роком. Воно супроводжувалося як зовнішніми чинниками впливу: зменшенням доходів населення, зростанням безробіття, збільшенням кількості збиткових підприємств тощо, так і внутрішніми – констатацією неефективності регулювання та нагляду за страховим ринком, відсутність відповідальності страховиків за відмову або затягування страхових виплат, зростання вартості страхових полісів на фоні зменшення якості страхових послуг тощо;
- зростання обсягу надходжень страхових премій по ринку впродовж 2012-2013 років є дійсно особливим, що викликає необхідність звернути на цей етап особливу увагу. За результатами 2013 року обсяг надходжень валових страхових премій порівняно з 2012 роком збільшився на 7153,7 млн грн (або на 33,3 %) та склав 28661,9 млн грн. Зростання відбулося переважно за рахунок збільшення надходжень за видами страхування non-life. Варто зазначити, що за підсумками 2013 року 91,4 % (26185,1 млн грн) від загальної суми валових страхових премій займає сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування інших, ніж страхування життя, а на суму страхових премій зі страхування життя припадає лише 8,06 % (2476,7 млн грн) від загальної суми валових страхових премій. Це є свідченням як зростання кількості укладених договорів страхування, так і підвищенням страхових платежів. До того ж однією з причин збільшення валових страхових премій в аналізованому періоді є збільшення часток добровільного майнового страхування, у т. ч. страхування фінансових ризиків та добровільного страхування відповідальності. Така активізація

цих видів страхування зумовлена використанням страховиками «схемного» страхування, до речі, цим і пояснюється значний обсяг переданих страхових премій перестраховикам;

- серйозне падіння обсягів страхових премій за наслідками 2014 року, що зумовлене загальним анексією АР Крим, бойовими діями на Сході України, падінням економіки, зниженням ділової активності контрагентів, активних девальваційних процесів, низьким рівнем довіри страхувальників до стану фінансової стійкості українських страховиків, зубожінням як населення, так і економіки загалом.

Аналізуючи надходження чистих страхових премій упродовж 2010-2013 років, можна відзначити стійку тенденцію зростання їх обсягів. Але за наслідками 2014 року слід констатувати зменшення аналізованого показника порівняно із 2013 роком до 18592,8 млн грн, тобто на 13,7 %. Таку тенденцію не можна позитивно оцінити, зокрема, зважаючи на те, що рівень чистих виплат збільшився на 5,1 в. п. до 26,3 % і це відповідно негативно впливає на ефективність діяльності страхових компаній.

Якщо проаналізувати деталізовану видову структуру страхового портфеля за валовими страховими преміями впродовж 2010-2014 років, то варто виокремити 2014 рік, у якому спостерігаємо уповільнення надходжень платежів за більшою кількістю видів страхування. Можна констатувати у 2014 році порівняно з 2013 роком приріст лише за страхуванням фінансових ризиків (12,5 %), медичним страхуванням (9,3 %), страхуванням вантажів і багажу (20,9 %), авіаційним страхуванням (15,8 %) [9].

При цьому, особливу увагу варто звернути на страхування життя, яке характеризується досить небезпечною тенденцією, а саме впродовж 2010-2013 років спостерігався постійний приріст страхових премій у середньому до 40 % на рік, натомість за підсумками 2014 року – різке падіння надходжень страхових премій (-12,8 %). Скорочення надходжень зі страхування життя є віддзеркаленням різкого зниження доходів населення та зростання рівня недовіри до страхових компаній, оскільки такий вид страхування спрямований на довгострокову перспективу, то можна спрогнозувати подальше падіння обсягів премій зі страхування життя. До того ж не користується попитом і страхування життя позичальників споживчих кредитів, що накладає свій відбиток на загальний обсяг страхових премій.

Загальний обсяг падіння величини чистих страхових премій у 2014 році порівняно з попереднім роком відбувся в основному за рахунок суттєвого зменшення надходжень страхових платежів по страхуванню майна (-17,9 %), фінансових ризиків (-15,9 %), страхуванню від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (-24,2 %), страхуванню відповідальності перед третіми особами (-35,0 %) та страхуванню життя (-12,8 %). Приріст чистих страхових премій спостерігався лише за двома видами страхування – медичному та обов'язковому авіаційному страхуванню. Що стосується медичного страхування, то варто визнати зростання лише через підвищення вартості медикаментів у зв'язку з валютною складовою.

Перерозподіл у структурі чистих страхових премій станом у 2014 році порівняно з 2013 роком відбувся на користь таких важливих соціальних секторів страхування, як:

- автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – з 27,8, % до 32,0 %;
- медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) – з 6,5 % до 8,1 %;
- страхування життя – з 11,5 % до 11,6 %.
- Оцінку страхового портфеля неможливо проводити повноцінно без дослідження обсягу та тенденцій страхових виплат. Так обсяг валових страхових виплат порівняно з 2013 роком збільшився на 413,6 млн грн (8,9 %), обсяг чистих страхових виплат збільшився на 326,4 млн грн або на 7,1 %. Упродовж аналізованого періоду 2010-2014 роки варто виокремити такі тенденції в динаміці валових страхових виплат:
- у частині страхування життя спостерігається постійне зростання обсягів страхових виплат, причому темп зростання таких виплат найбільшим був у 2013 році відносно 2012 року. Для того, щоб надати економічну оцінку стану страхового портфеля за обсягами страхових виплат, варто порівняти темпи приросту страхових премій та страхових виплат. На жаль, ситуація у 2014 році не є позитивною, оскільки зростання темпів страхових виплат не компенсується підвищенням темпів приросту страхових премій, що, звичайно, не дозволяє говорити про збалансованість страхового портфеля;
- добровільне особисте страхування демонструє стабільну тенденцію нарощування обсягів страхових виплат з 797,0 млн грн у 2010 році до 1356,7 млн грн. у 2014 році, на фоні погіршення темпів приросту страхових премій за цим видом страхування у 2014 році;
- страхування фінансових ризиків має викликати, з одного боку, занепокоєння, оскільки у 2014 році спостерігається суттєве зменшення обсягу виплат, яке склало 46,9 млн грн, але водночас відомо, що саме на цей напрямок страхового бізнесу припадала велика кількість схемних операцій, тому, з іншого боку, варто може й визнати позитив у частині зменшення виплат за таким видом страхування;
- по добровільному страхуванню відповідальності та недержавному обов'язковому страхуванню у 2014 році спостерігається також приріст здійснених страхових виплат на фоні падіння обсягів

надходжень страхових премій, що свідчить про існування фінансових труднощів на страховому ринку України.

Зростання обсягів чистих страхових виплат за 2014 рік відбувалося у всіх основних системотвірних видах страхування, водночас, виплати у страхуванні фінансових ризиків та страхуванні кредитів зменшилися на 53,4 % та 39,3 % відповідно. У структурі чистих страхових виплат найбільша питома вага страхових виплат припадає на такі види страхування, як автостраховання (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – 2744,1 млн грн або 56,1 %, частка ж медичного страхування становить 1108,5 млн грн або 22,7 %, страхування життя – 239,2 млн грн або 4,9 %.

Варто зауважити, що ситуація, коли скорочується розрив між отриманими преміями та здійсненими страховими виплатами на фоні зменшення ліквідності активів страховиків, як правило, призводить до зниження фінансової стійкості таких компаній, що позначається на своєчасності та повноті виконання страховиками своїх зобов'язань перед клієнтами.

Фактично за результатами функціонування страхового ринку у 2014 році маємо ті тенденції, які лише поглиблюватимуться у 2015 році на фоні зниження рівня платоспроможності та фінансової стійкості страховиків. Оскільки погіршення загальної економічної кон'юнктури сприятиме подальшому зменшенню обсягу страхових премій, але при цьому зростатиме рівень страхових виплат.

Аналізуючи рівень валових страхових виплат упродовж 2010-2014 років, слід зауважити, що за підсумками 2014 року він становив 18,9 %, що на 2,7 в. п. більше порівняно з попереднім роком, і це насамперед пов'язане зі зменшенням надходжень валових страхових платежів (-6,6 %) при збільшенні валових страхових виплат (+8,9 %) [8].

Рівень чистих страхових виплат на кінець 2014 року становив 26,3 % (рисунок 2).

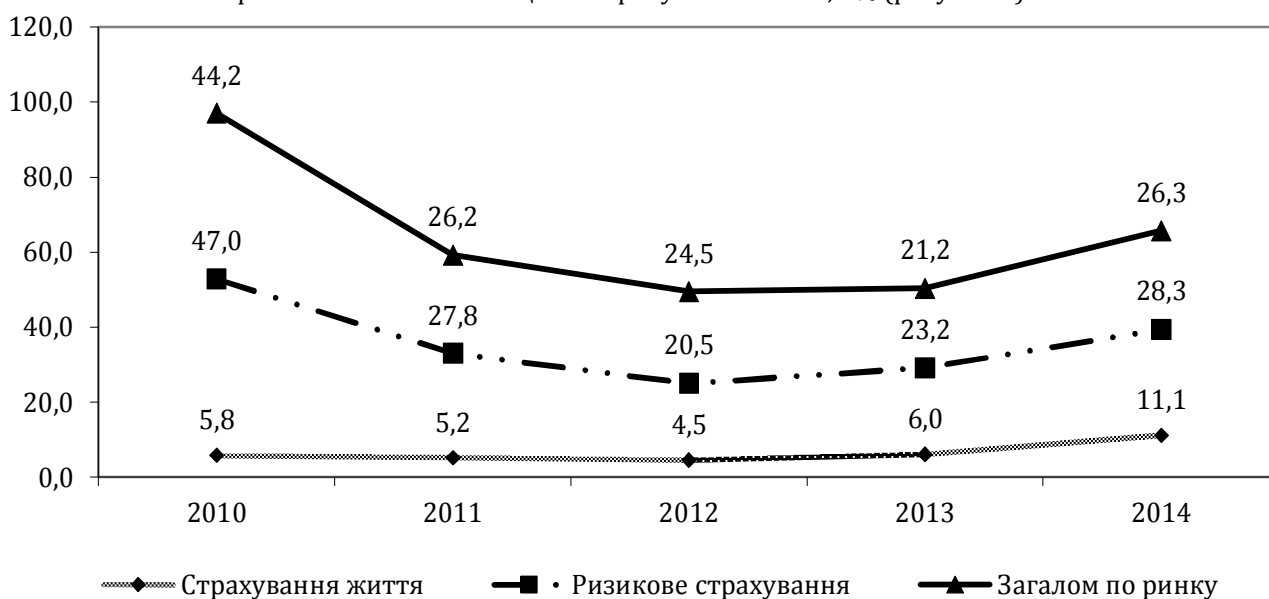

Рис. 2. Динаміка рівня страхових виплат упродовж 2010-2014 років, %

Традиційно високим упродовж досліджуваного періоду залишається рівень чистих виплат з медичного страхування, зокрема у 2014 році цей показник становив 73,6 % [8]. Отже, варто зазначити, що зростання рівня страхових виплат на тлі падіння надходжень страхових премій є негативним сигналом до погіршення ситуації на страховому ринку.

Отже, на основі аналізу надходжень страхових премій та здійснених страхових виплат, оцінки страхового портфеля страхового ринку загалом, можна стверджувати про погіршення ситуації на ньому, зважаючи насамперед на різке падіння попиту на страхові послуги.

Далі проаналізуємо та визначимо основні тенденції, характерні для можливості управління страховим портфелем за допомогою вторинного перерозподілу ризиків між страховиками/перестраховиками. Так за договорами перестраховання ризиків за 2014 рік українські страховики сплатили часток страхових премій 9704,2 млн грн, що більше від попереднього року на 959,4 млн грн, а від 2007 року – на 3280,3 млн грн [8]. Хоча така тенденція до зростання обсягів вихідного перестраховання впродовж аналізованого періоду була досить неоднозначною: пік обсягів страхових премій, переданих у перестраховання, спостерігався у 2010 році – 10745,2 млн грн.

Серйозне скорочення платежів у 2012 році по вихідному перестрахованню (більш ніж наполовину, ніж було в 2011 році) викликане особливостями оподаткування операцій внутрішнього

перестраховання, що відобразилося зниженням обсягів валових премій. Але, окрім діючої у 2012 році (з 01 квітня 2012 року) норми оподаткування операцій внутрішнього перестраховання (по ставці 3 % на сукупні премії), варто враховувати також і вплив на зменшення платежів необхідності повідомлення держави про кожну операцію перестраховання, а також збереження складного порядку реєстрації договорів перестраховання з нерезидентами, тому зрозуміло, що значна кількість страховиків відмовляються від проведення перестраховання і переводять бізнес на інші напрями.

Проте з початку 2013 року набули чинності зміни до податкового законодавства, що скасували оподаткування внутрішнього перестраховання та відповідно знову страховий ринок став привабливим для тіньових операцій. Це призвело до того, що за період 2012-2013 роки премії з вихідного перестраховання зросли більше ніж у 3,47 разів до 8744,8 млн грн, що склало близько 25 % всіх валових страхових премій. Окрім того, іншою причиною зростання обсягів премій, переданих у перестраховання, є неможливість утримання постійно зростаючого обсягу відповідальності лише власними силами. Тому, щоб утримати клієнтську базу, страховики почали активно використовувати практику внутрішнього перестраховання.

Дослідження структури перестраховання ризиків у нерезидентів упродовж 2010-2014 років вказує на зменшення обсягу вихідного зовнішнього перестраховання. Це пов'язане насамперед зі зменшенням обсягів операцій перестраховання з Російською Федерацією (частка зменшилась на 20,7 в. п. порівняно із 2013 роком), хоча у 2012 році та 2013 році найбільша частка була сплачена саме до цієї країни – відповідно 20,0 % та 38,7 %. За підсумками ж 2011 року найбільше сплачено до Великобританії – 27 % або 322,3 млн грн, Російській Федерації – 19 % або 222,7 млн грн та Швейцарії – 12 % або 142,5 млн грн. До речі, аналогічна тенденція стосовно «пальми першості» першої трійки у 2010 році належить саме цим країнам.

Упродовж 2014 року змінилася структура вихідного страхування. Так зміна відбулася через трансформацію потреб ринку та вплив насамперед кризових явищ. Варто зауважити підвищення обсягів премій по вихідному перестрахованню фінансових ризиків, зокрема на 51,9 %, що є спробою учасників ринку хеджувати можливі ризики на фоні погіршення платіжної дисципліни контрагентів. Загальна ж структура вихідного перестраховання за 2014 рік зазнала змін на користь таких країн, як Велика Британія (на 8,3 в. п.), Німеччина (на 6,0 в. п.), Швейцарія (на 2,6 в. п.) [9].

Отже, за результатами проведеного аналізу можна окреслити такі основні тенденції, характерні для українського страхового ринку в частині формування збалансованого страхового портфеля:

- серйозне зниження обсягів грошових потоків від надходження валових страхових премій, що обумовлено факторами як екзогенного порядку, так і ендogenous. При цьому зниження попиту на страхові послуги спровокували насамперед інфляційні та девальваційні процеси, погіршення фінансового стану економічних агентів, падіння макроекономічних індикаторів, анексія АР Крим, бойові дії на Сході України тощо;
- спостерігається зменшення обсягу чистих страхових премій на тлі зростання чистих страхових виплат;
- зростає рівень недовірливого ставлення до страхових компаній, зокрема через затягування страхових виплат зазвичай з автостраховання;
- катастрофічними темпами зменшуються обсяги надходжень за договорами страхування життя, що не дозволяє говорити про страхування як довгострокові інвестиційні ресурси в економіку країни;
- зниження можливості управління страховим портфелем за рахунок перестраховання у компанії-страховиків/перестраховиків із розвинених країн світу, з огляду на недовірливе ставлення зарубіжних партнерів до ефективного проходження перестрахових угод, зокрема через уведення валютних обмежень НБУ.

Все наведене вище зумовлене також зниженням ліквідності банківської системи, що на пряму пов'язане із неможливістю в окремих випадках отримати депозити, які розміщені в банківських установах, але при цьому відомо, що страховий сектор є найзначнішим кредитором банківської системи. Не можна не засвідчити наявність сумнівних активів страхових компаній. З огляду на це можна прогнозувати зменшення кількості учасників страхового ринку в 2015-2016 роках, зокрема, у 2014 році кількість страховиків зменшилася на 25 одиниць.

Висновки та перспективи подальших розвідок

На жаль, як страховий ринок загалом, так і страхові компанії зокрема в короткостроковій і середньостроковій перспективі очікує складний період функціонування. Активізація розвитку страхового бізнесу звичайно залежить як від сукупності впливу макроекономічних, так і внутрішніх чинників. Стосовно останніх важлива роль належить саме ефективно побудованому процесу андеррайтингу окремої страхової компанії, що дозволяє проводити ґрунтовний аналіз і відбір ризиків для прийняття їх на страхування, а надалі це призведе до формування збалансованого страхового портфеля, забезпечення прибутковості та фінансової стійкості страхових компаній.

Список літератури

1. Кнейслер, О. В. Ринок перестраховування України: теоретико-методологічні доміанти формування та пріоритети розвитку [Текст] / О. В. Кнейслер. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.
2. Нові вектори розвитку страхового ринку України [Текст] : монографія [Текст] / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. – Суми: Університетська книга, 2012. - 315 с.
3. Левченко, В. П. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України в умовах фінансової нестабільності [Текст] / В. П. Левченко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 257-266.
4. Литвин, П. В. Аналіз проблем розвитку страхового ринку України [Електронний ресурс] / П. В. Литвин // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2011. – Вип. 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nrzd/2011_1/40.pdf.
5. Піратовський, Г. Л. Страховий бізнес: управління розвитком [Текст] / Г. Л. Піратовський. – К. : КНТЕУ, 2006. – 253 с.
6. Позднякова, Л. О. Проблеми розвитку страхового ринку України і шляхи їх розв'язання в сучасних умовах [Текст] / Л. О. Позднякова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 250-254.
7. Ткаченко, Н. В. Страхування [Текст] : підручник / Н. В. Ткаченко. – К. : УБС НБУ, 2014. – 570 с.
8. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stand-i-rozvitok.html>.
9. Статистика страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/stat>.

References

1. Knejsler, O. V. (2012). Rynok perestrakhuvannia Ukrainy: teoretyko-metodolohichni dominanty formuvannia ta priorytety rozvytku. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.
2. Kozmenko, O. V., Kozmenko, S. M. & Vasil'ieva, T. A. (2012). Novi vektory rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy. Sumy: Universytets'ka knyha.
3. Levchenko, V. P. (2011). Problemy ta perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrayiny v umovakh finansovoyi nestabil'nosti. Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrayiny, 1, 257-266.
4. Lytvyn, P. V. (2011). Analiz problem rozvytku strakhovoho rynku Ukrayiny. Naukovi rozvidky z derzhavnoho ta munitsypal'noho upravlinnya, 1. Retrieved from : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nrzd/2011_1/40.pdf.
5. Piratovs'kyj, H. L. (2006). Strakhovyj biznes. Kyiv: KNTEU.
6. Pozdniakova, L. O. (2010). Problemy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy i shliakhy yikh rozv'iazannia v suchasnykh umovakh. Actual problems of economy, 6, 250-254.
7. Tkachenko, N. V. (2014). Strakhuvannia. Kyiv: UBS NBU.
8. Informatsiya pro stan i rozvytok strakhovoho rynku Ukrayiny za 2014 r. (2015). Retrieved from : <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stand-i-rozvitok.html>.
9. Statystyka strakhovoho rynku Ukrayiny. (2015). Retrieved from: <http://forinsurer.com/stat>.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2015 р.